

EEN WANDELING DOOR DE 18E-EEUWSE OUDE TORENSTRAAT

door H.J.Th. van der Voort
Eigen Perk 1997, 3, p. 116-119

EEN WANDELING DOOR DE 18E-EEUWSE OUDE TORENSTRAAT

door H.J.Th. van der Voort

In het centrum van Hilversum, ligt een straatje er wat achteraf en stil bij. Maar niet voor lang. Het zal binnenkort opgenomen worden in de binnenring, en daardoor midden in de drukte van het hedendaagse Hilversum terecht komen. *De Oude Torenstraat was altijd zo'n stil straatje*, denken nu velen. Maar was dat zo? Wanneer wij door dit straatje een wandeling zouden maken in de 18e eeuw zouden wij zien dat er belangrijke gebouwen aan lagen en er invloedrijke notabelen woonden. Laten we maar eens kijken in die 18e eeuw.

De pastorie

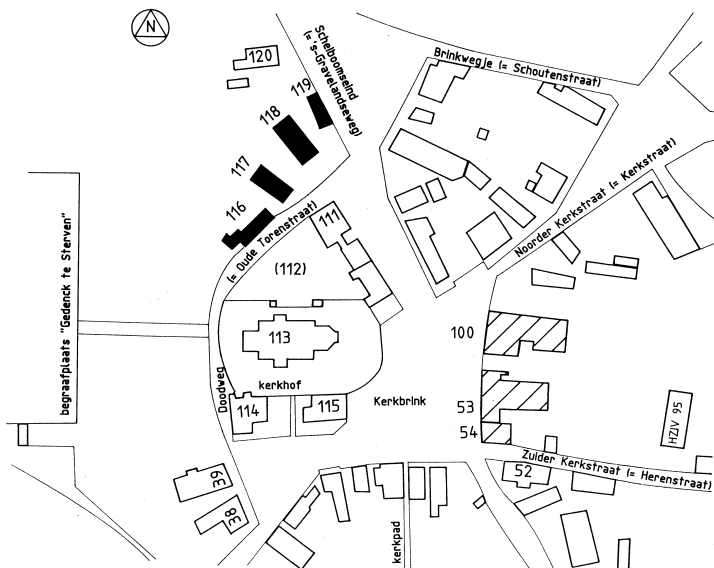
We lopen de Oude Torenstraat in vanaf de 's-Gravelandseweg. De Oude Torenstraat heette in de 18e eeuw Doodweg. In 1829 werd die naam veranderd in Schoolsteeg en pas in 1883 kreeg het de huidige naam. Links op de hoek van de straat stond de boerderij van Gerrit Vlaanderen (nr. 111). In 1734 werd zijn zoon Cornelis Gerritsz Vlaanderen eigenaar. In 1767 verkocht hij het in de dorpsbrand van 1766 afgebrande huis aan het dorpsbestuur die er een nieuwe pastorie voor de Grote Kerk liet bouwen.¹

Het volgende huis is nr. 112: de pastorie van de Grote Kerk.² Op 25 juni 1766 verwoestte de dorpsbrand deze pastorie, maar het tuinhuisje bleef onbeschadigd. De resten van de afgebrande pastorie werden afgebroken en het ledige erf werd als tuin bij de nieuwe pastorie getrokken. De huidige pastorie werd later in deze tuin gebouwd. Het oude tuinhuisje bestaat nog steeds en is een paar jaar geleden gerestaureerd.

De kerk en het kerkhof

De Grote Kerk is het volgende gebouw en heeft nr. 113.³ Na de dorpsbrand van 1766 werd de kerk hersteld. Pas in 1891 werd de middeleeuwse dorpskerk, op de toren na, ingrijpend verbouwd en vergroot. Bij die verbouwing werd de hoofdingang van de Oude Torenstraat verplaatst naar de kant van de Kerkbrink, haar huidige plaats aan de achterzijde van de kerk.

Rond de kerk lag het kerkhof van Hilversum. Er werd niet alleen in de kerk begraven, maar ook rondom de kerk. In het begin van de 18e eeuw liet Jan Jansz Perk de Oude dit kerkhof ommuren. Op de hekpalen ter weerszijden van het toegangshek

Schetskaart van de Kerkbrink in de 18e eeuw. De in de tekst beschreven huizen zijn van hun huisnummers voorzien. De huizen genoemd in het archief Buwalda zijn zwart aangegeven, het latere Hof van Holland is gearceerd. Samenvattend:

- nr. 111, nieuwe pastorie gebouwd in 1767
 - nr. 112, oude pastorie afgebrand in 1766
 - nr. 114, dorpsschool
 - nr. 116, woonhuis van koster J.Fz. Vlaanderen
 - nr. 117, woonhuis van dorpssecretaris J.A. Winkler
 - nr. 118, huis met bierstal van C. Schouten te Weesp
- (Tekening H.J.Th. van der Voort)

De brink van Hafkenscheid rond 1900, voordat de Kei geplaatst werd. Rechts is het toen nog bestaande hoekhuis met nr. 119 (zie de schetskaart) te zien. (Coll.Goois Museum)

aan de zijde van de Kerkbrink liet hij de familiewapens van hem en zijn vrouw aanbrengen. Deze begraafplaats werd in 1793 buiten gebruik gesteld toen de begraafplaats “Gedenkt te Sterven” aan de overzijde van de Oude Torenstraat geopend werd. Het oude kerkhof rond de kerk is nooit geruimd. Bij graafwerkzaamheden rond de kerk stuit men nog regelmatig op skeletresten van oude Hilversummers.

De dorpschool en Rechthuis

Rechts naast de kerk stond de dorpschool die nr. 114 had. Ook deze school ging ook in 1766 in vlammen op. Hij werd op dezelfde plaats herbouwd. Na verschillende keren verbouwd en vergroot te zijn werd de school in 1933 afgebroken. Achter de school ligt nr. 115. Dit was het Rechthuis dat zijn voorgevel had aan de Kerkbrink. In tegenstelling tot veel andere dorpen in Holland werden in het Rechthuis van Hilversum geen vertrekken als woningen verhuurd. Daarom werd het Rechthuis in 1739 vrijgesteld van verponding (een oude vorm van onroerendzaakbelasting). Ook het Rechthuis werd na de dorpsbrand van 1766 op dezelfde plaats herbouwd. Het werd in de 19e eeuw als Raadhuis zetel van het Hilversumse gemeentebestuur. Thans is in het Oude Raadhuis het Goois Museum gevestigd.

De boerderijen op de hoek met de Vaartweg

We staan nu op de hoek van de Kerkbrink aan het andere uiteinde van de Oude Torenstraat. We steken de straat over en staan dan voor twee boerderijen, nr. 38 en 39. De boerderij nr. 38 heeft in de negentiende eeuw plaats gemaakt voor het woonhuis van dr. J.F. van Hengel. In dit pand is thans de apotheek Heemskerk Duker gevestigd. Boerderij nr. 39 is in de 19e eeuw eigendom geworden van Krijn Perk Vlaanderen, die op het achterterrein in 1843 een tapijtfabriek begon. In 1920 werd deze tapijtfabriek gesloten, en in 1939 kwam er het postkantoor voor in de plaats.

Het huis van de koster en van de notaris

We lopen verder terug naar de 's-Gravelandseweg, langs een aantal akkers. Op een van deze akkers werd in 1793 de begraafplaats “Gedenkt te Sterven” aangelegd. Pas als we voorbij de kerktoeren zijn, komen we bij het eerstvolgende huis. Huis nr. 116 was in 1714 eigendom van Klaas Fransz Vlaanderen. In 1731 was zijn broer Jan Fransz Vlaanderen eigenaar en bewoner. Deze was koster van de Grote Kerk.⁴ Na zijn dood in 1736 werd zijn broer Klaas opnieuw eigenaar. In 1741 verkocht hij het aan Johan Adolf Winkler. Van diens erfgenamen kochten Cornelis Haan en Gerrit Vlaanderen het huis in 1756. Korte tijd later werd Gerrit Haan eigenaar. Toen het huis in 1766

Opgravingen bij de Grote Kerk in 1973. Bij de oude ingang onder de toren aan de Oude Torenstraat zijn de funderingsresten van kloostermoppen zichtbaar die onderdeel waren van de kerk die in of kort na 1416 daar gebouwd is. (Coll. Goois Museum)

tijdens de dorpsbrand afbrandde, was zijn weduwe eigenaresse.

Het buurhuis was nr. 117. Lambert Claasz Groen werd in 1693, 1714 en 1716 als eigenaar genoemd. Johan Adolf Winkler, dorpssecretaris van Hilversum, notaris, gaarder van koptienden van Gooiland, bezat verschillende huizen in Hilversum. Hij gaf in 1731 op dat huis nr. 117 door hemzelf bewoond werd.⁵ Later kocht hij nog enkele andere huizen, waaronder het buurhuis nr. 116. Notaris Winkler heeft dus altijd in de Oude Torenstraat gewoond en niet, zoals wel eens beweerd is, aan de Kerkbrink. Na zijn dood in 1756 werd zijn dochter Antje Winkelaar, gehuwd met Dr. H.A. Smit, eigenaresse.⁶ Ook zij was weduwe toen in 1766 haar huis afbrandde. Even tevoren in hetzelfde jaar had zij een deel van haar huis verhuurd aan Jacob Mosterman en Frans Fabrijs.

Huis met bierstal en hoekhuis

Bij de verkoop in 1716 van huis nr. 118 bedong de verkoper Cornelis Schouten, die in Weesp woon-

de, dat de bierstal, die in het huis of bijbehorende schuur gevestigd was, zijn eigendom bleef en dat hij deze bierstal mocht verplaatsen. Een bierstal was een bewaarplaats van bier, in het bijzonder op het platteland, van waaruit brouwers en/of kooplieden bier uitleverden aan hun klanten.⁷ Mogelijk gaat het hier om zelfgebrouwen bier, of bier gebrouwen binnen de baljuwschappen Gooiland en Amstelland of het gehele Gewest Holland. Kennelijk is de bierstal kort na de verkoop in 1716 verplaatst, want nadien wordt er geen melding meer van gemaakt. De nieuwe eigenaar werd Claas Fransz Vlaanderen. Hij was de broer van Jan Fransz Vlaanderen die we op nr. 116 al tegenkwamen. Na zijn overlijden in 1746 verkocht zijn zoon Pieter Claasz Vlaanderen het huis, erf en hofstede aan Jacob Das.⁸ Hij had een gedeelte van het huis verhuurd aan Botje Koort, toen het bij de grote dorpsbrand in vlammen opging. Zijn kinderen Willem en Marritje Das waren de latere eigenaren.

Nu komen we bij het laatste huis aan de Oude Torenstraat gelegen op de hoek met de 's-Gravelandseweg met als huisnummer nr. 119. In 1693 en 1716 werd Claas Rijksz Boelhouwer als eigenaar vermeld. Pas in 1731 trad Willem Jacobsz Vlaanderen de Jonge als volgende eigenaar op de voorgrond. Met hem begon een snelle opeenvolging van eigenaren. Al in 1736 kwam het huis in handen van Jacob Geelhaar en in 1743 van Jan van der Burgh. Hierna werd Matthijs Fabries eigenaar. Zijn weduwe verkocht het afgebrande huis kort na de dorpsbrand aan Gerrit Kloese die het tot aan de brand voor een deel als huurder bewoonde. Erg lang bezat hij het niet, want al in het volgende jaar verkocht hij het huis aan Willem van der Horst. Na hem was huis nr. 119 in eigendom bij Dirk Lindeman. In 1776 kwam het uiteindelijk in handen van Jan Année. Hij was belastinggaarder van beroep, maar hij speelde ook een belangrijke rol in het bestuur van de Grote Kerk. In 1793 werd hij opzichter van de zojuist geopende begraafplaats "Gedenkt te Sterven", een taak die hij bijna dertig jaar lang zou vervullen.⁹

We staan nu weer op de 's-Gravelandseweg waar de wandeling begon. Wie nu door de Oude Torenstraat loopt ziet dat er sinds de 18e eeuw heel veel veranderd is. En wie herinnert zich nog de diamantslijperij "De Cullinan", de metaalwarenfabriek

Het witte huis midden op de foto van 1966 is het woonhuis van dorps-secretaris J.A. Winkler geweest. In de 18e eeuw was dat nr. 117, later werd het Oude Torenstraat 33. Het huis is korte tijd na het nemen van deze foto afgebroken.

briek Bredemeijer en de steendrukkerij De Jong & Co? Het straatje heeft inderdaad een bewogen geschiedenis.

Noten

1. Streekarchief voor Gooi en Vechtreek (SAGV), Archief Dorpsbestuur Hilversum (ADH), inv.nr. 248 f. 11 en 69.
2. Algemeen Rijksarchief (ARA), Archief Financie van Holland (Fin.v.Holl.), inv.nr. 502.
3. SAGV, ADH, inv.nr. 248 f. 11 en 69.
4. SAGV, Archief Familie Buwalda, inv.nr. 3; SAGV, ADH, inv.nr. 248 f. 70 en 72; P.W. de Lange, 'Ondergedoken geslachtsnamen', in *Gens Nostra*, 1986, p. 341 e.v.
5. ARA, Fin.v.Holl., inv.nr. 502; SAGV, ADH, inv.nr. 248 f.71; Rijksarchief in Noord-Holland (RANH), Archief Koptienden van Gooiland, inv.nr. 189; Zijn notarieel protocol wordt bewaard in SAGV, Oud Notarieel Archief inv.nr. 1921 en 1922.
6. SAGV, ADH, inv.nr. 248, f. 71v.
7. *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 2e deel, 2e stuk, 1903, kol. 2550.
8. Onder hofstede verstond men in de 17e en 18e eeuw niet een boerderij zoals nu vaak het geval is. In de middeleeuwen bedoelde men met hofstede een stuk grond waarop een hof ligt; en met hof werd dan huis, erf, schuren, bijgebouwen, tuin, en boomgaard bedoeld. Uit verschillende 18e-eeuwse omschrijvingen van onroerend goed blijkt dat in Hilversum met hofstede een gebruikstuin (als siertuin aangelegde moestuin met vruchtbomen, groenten en kruiden) wordt bedoeld.
9. L.J. Westermann en R.J.W.J. Meijer, *Gedenkt te Sterven. De geschiedenis van Hilversums oudste begraafplaats*, Hilversum, 1996, p. 11.